

Recensies

Les libertés urbaines et rurales du XIe au XIVe siècle - Vrijheden in de stad en op het platteland van de XIe tot de XIVe eeuw. Colloque international-Internationaal Colloquium. Spa 5-8 IX 1966. Actes-Handelingen. Brussel, 1968. Pro Civitate. Collection Histoire - Historische Uitgaven, in-8°, dl. 19). Een deel in-8° van 350 blz. en 7 illustraties.

In het kader van de herdenking van de 900ste verjaring van het beroemde charter van bisschop Theoduinus van Luik voor de stad Hoei, werden door het Belgisch Centrum Pro Civitate Belgische en buitenlandse historici uitgenodigd te Spa om het probleem der vrijheden van steden en dorpen in Europees verband te bespreken. In zijn inleidende rede heeft F. VERCAUTEREN, *Les libertés urbaines et rurales du XIe au XIVe siècle* (blz. 13-25) een overzicht gegeven van de evolutie van de historiografie op dit gebied sinds de negentiende eeuw en van de hedendaagse stromingen en methoden der stadsgeschiedenis. Als problemen die nog bijzondere aandacht verdienen stelde hij aan de orde de terminologie, de concrete omstandigheden van de vrijheidsverleningen en de sociaal-economische verhoudingen die aan de basis liggen. Daarna werden uiteenzettingen gehoord over Frankrijk in de elfde en twaalfde eeuw door J. SCHNEIDER, over de Maas-, Moezel- en Rijngebieden door E. ENNEN, over Engeland door G. H. MARTIN (slechts in samenvatting weergegeven), over Zuid-Duitsland door K. BOSL, over Polen in de dertiende eeuw door A. GIEYSZTOR, over Bohemen vóór 1419 door J. KEJR, over Italië van de elfde tot de veertiende eeuw door C. G. MOR, over Leon en Kastilië door R. GIBERT, over Basse Auvergne in de dertiende eeuw door G. FOURNIER, over Vlaanderen door R. VAN CAENEGEM en over het Maasgebied, speciaal Hoei, door A. JORIS. Enigszins apart stond de mededeling van J. SYDOW over het wezen der Rijkssteden.

Opvallend is de afwezigheid op dit Belgisch colloquium van referaten over de Zuid- en Noordnederlandse territoria, Vlaanderen en Luik uitgezonderd. Toch komen zij terloops aan bod in de uiteenzetting van J. SCHNEIDER, *Les origines des chartes de franchises dans le royaume de France (XIe-XIIe siècle)* (blz. 29-50) en E. ENNEN, *Anfänge der Gemeindebildung in den Städten an Maas, Mosel und Rhein* (blz. 51-68).

Zijn de meeste referaten doorgaans algemene uiteenzettingen steunend op de bestaande literatuur, de bijdrage over Vlaanderen juist is een gedetailleerde en zeer oorspronkelijke studie, rechtstreeks naar de bronnen. R. C. VAN CAENEGEM, *Coutumes et législation en Flandre aux XIe et XIIe siècles (245-279)* beschouwt de stedelijke vrijheidsbrieven als een der belangrijkste manieren van het scheppen van een nieuw publiek recht in Vlaanderen. Hiertoe werd een chronologische lijst van de Vlaamse wetgevende teksten van vóór 1200 aangelegd met speciale aandacht voor hun nauwkeurige datering. De lijst wordt als bijlage meegedeeld. Het is wel spijtig dat dit nuttig werkinstrument verzuimt de vindplaatsen en de eventuele edities van de teksten te vermelden. De reeks zet in met een slechts door latere bevestigingen gekend privilege voor het in 1067/1070 gestichte Geraardsbergen. Tal van vrijheden werden bovendien slechts mondeling verleend. Zij zijn nagenoeg alle uitsluitend de neerslag van het grafelijk initiatief, merkt de auteur op. Men begrijpe echter goed. Op een enkele uitzondering na, werd de verlening steeds door de graaf verricht en niet door adellijke of kerkelijke heren. In de werkelijke zin van het woord ging het initiatief vaak niet uit van de vorst, maar van de betrokken gemeenschap. De keure voor Pamele bij Audenaarde (1096-1110) was immers slechts een mondelinge erkenning van de door de inwoners aangenomen gewoonten. De gelijkkluidende teksten van de oorkonden van St.-Omaars door Willem Clito (1127) en door zijn tegenstrever Dirk van de Elzas (1128) verleend laten vermoeden dat op zijn minst de laatste slechts een

weergave is van een door de stad voorgelegd ontwerp. Het charter van Aardenburg (1127) van W. Clito vermeldt uitdrukkelijk een *charta* of petitie. Voor hoeveel andere vrijheden werd het initiatief van de betrokken stad niet in de schaduw gelaten bij de grafelijke verlening of de mondelinge erkenning? Zelfs onder Filips van de Elzas, wiens uitzonderlijke betekenis ook op het gebied van de wetgeving duidelijk is door een streven naar unificatie van het recht der grote steden, werd de inhoud van een vrijheidsbrief vaak vastgelegd in gemeenschappelijk overleg tussen vorst en stedelingen. De aangenomen tekst werd dan door de graaf bekrachtigd zonder formeel tot een privilege te zijn omgewerkt. In de laatste jaren der twaalfde eeuw werden vooral bekrachtigingen van oudere vrijheidsbrieven verleend.

A. JORIS, *Les franchises urbaines en Pays Mosan et la charte de Huy de 1066* (blz. 319-333) is een meesterlijke samenvatting van de vroegere publicaties van de auteur over het onderwerp met speciale aandacht voor de meer recente literatuur. Door beide laatste bijdragen en door het Europees vergelijkingsmateriaal, dat de bundel bevat, is hij een basiswerk voor de stadshistoricus der Nederlanden, hij weze dan juridisch, sociaal of economisch geïnteresseerd.

R. VAN UYTVEN

JAN VAN ROMPAEY, *Het grafelijk baljuwsambt in Vlaanderen tijdens de Boergondische periode* (Verhandelingen van de Koninklijke Vlaamse Academie voor Wetenschappen, Letteren en Schone Kunsten van België, Klasse der Letteren, Jaargang xxix, n. 62). Brussel, 1967. Een deel in-8° van xxvi-701 blz. .

Het is helaas maar al te goed bekend dat de geschiedenis van de instellingen in Brabant en Vlaanderen met de machtsovername van de Bourgondiërs nagenoeg *terra incognita* wordt. Zo werd het kader der hertogelijke gerechtsofficieren in Brabant door C. Kerremans bestudeerd tot en met de veertiende eeuw. H. Nowé deed hetzelfde voor de Vlaamse baljuws. Na veertig jaar wordt dit onderzoek voor Vlaanderen doorgetrokken van 1384 tot 1477. Door zijn vorming als jurist en als historicus was Dr. Van Rompaey hiervoor de aangewezen man.

Wat het eerst opvalt in dit boek is de enorme werkkraft van de auteur, niet zo zeer wegens de indrukwekkende omvang van deze publikatie, maar vooral gezien de massa van het doorzochte en verwerkte materiaal. Brussel, Gent, Rijsel en Den Haag leverden onuitgegeven materiaal in overvloed. Speciaal het fonds van de Rekenkamer te Brussel werd grondig onderzocht. De auteur is er niet voor teruggeschrikt weinig bekende en praktisch ongeklasseerde reeksen als de Dozen van de Rekenkamer en de Kwijtschriften van Rijsel te doorworstelen. Door een vergetelheid werd in de bibliografie niet gesignaleerd dat hij ook het archief van de Grote Raad van Mechelen en de rekeningen van de exploten van deze instelling, eveneens bewaard op het Algemeen Rijksarchief te Brussel, heeft benut.

De uiteenzetting is bijzonder systematisch en helder opgezet. Een eerste deel behandelt de soevereine baljuw, die in 1372-1374 de gerechtelijke activiteiten van de ontvanger van Vlaanderen overneemt. Hij heeft zich weliswaar niet ontwikkeld tot het hiërarchisch hoofd van de gerechtsofficieren, maar zich speciaal toegelegd op de hem toegestane bevoegdheid alle onbestrafte misdrijven in gans het graafschap op te sporen en te vonnissen, daar dit financieel meer renderend was. De misbruiken, waartoe de bundeling van de functies van gerechtsofficier en rechter doorlopend aanleiding gaf, werden nooit ernstig betoegeld. Slechts de usurpatie van het vorstelijk recht tot gratieverlening werd hem verboden.